

ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ АРМІЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НГУ

PRINCIPLES OF FORMING MILITARY VALUES OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE SERVICEMEN

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми формування армійських цінностей у військовослужбовців Національної гвардії України (НГУ). Представлено порівняння етичних кодексів НАТО, системи військових цінностей Збройних сил Великої Британії та США, зокрема ціннісної «сімки» армії США, яка стала еталонною моделлю побудови військової культури. Висвітлено підходи провідних зарубіжних і вітчизняних дослідників до визначення сутності та функцій армійських цінностей, їх адаптації до соціальних і політичних змін, а також до викликів сучасних воєнних конфліктів. Показано, що військові цінності відіграють ключову роль у забезпеченні боєздатності, моральної стійкості, згуртованості підрозділів та готовності особового складу до виконання завдань у складних умовах. Проаналізовано результати досліджень, які вказують на взаємозв'язок ціннісної сфери з мотивацією військової служби, ефективністю командної діяльності, моральними дилемами та впливом військової соціалізації на професійний розвиток. Окрему увагу приділено українським науковим підходам, що спираються як на міжнародний досвід, так і на національні традиції козацтва, та пропонують систему з 11 ключових армійських цінностей для НГУ: фізична й моральна сміливість, дисципліна та самодисципліна, чесність, гідність, командність, вірність, стійкість, свобода, професіоналізм. Встановлено, що подальший розвиток цієї сфери потребує запровадження ієрархії цінностей, визначення смислової надбудови та створення механізмів їх практичного формування через освітні програми, інститут лідерів розвитку та систему оцінювання дотримання ціннісних орієнтирів. Зроблено висновок про необхідність поєднання нормативного закріплення демократичних принципів і науково-практичного підходу до формування ціннісного підґрунтя для розбудови НГУ як сучасного військового формування, сумісного з арміями країн НАТО.

Ключові слова: армійські цінності, цінності бою, цінності демократичного суспільства, військовослужбовці НГУ.

The article presents a theoretical analysis of the problem of forming military values among servicemen of the National Guard of Ukraine (NGU). A comparison is made between NATO ethical codes, the system of military values of the Armed Forces of the United Kingdom and the United States, in particular the U.S. Army's "Seven Core Values," which has become a benchmark model for building military culture. The study highlights the approaches of leading international and Ukrainian researchers to defining the essence and functions of military values, their adaptation to socio-political changes, as well as the challenges of modern armed conflicts. It is demonstrated that military values play a key role in ensuring combat readiness, moral resilience, unit cohesion, and the preparedness of personnel to accomplish tasks under complex conditions. The results of studies are analyzed that reveal the relationship between the value sphere and military service motivation, the effectiveness of teamwork, the resolution of moral dilemmas, and the impact of military socialization on professional development. Particular attention is paid to Ukrainian scientific approaches that draw both on international experience and national Cossack traditions, and propose a system of 11 key military values for the NGU: physical and moral courage, discipline and self-discipline, honesty, dignity, teamwork, loyalty, resilience, freedom, and professionalism. It is established that the further development of this field requires the introduction of a value hierarchy, the identification of an overarching framework, and the creation of mechanisms for their practical formation through educational programs, the institute of development leaders, and systems for assessing adherence to value orientations. The article concludes that it is necessary to combine the normative consolidation of democratic principles with a scientific and practical approach to shaping the value foundation for building the NGU as a modern military formation compatible with NATO armed forces.

Key words: military values, combat values, values of democratic society, National Guard of Ukraine servicemen.

УДК 159.92

DOI <https://doi.org/10.32782/hbts.77.2.7>

Стаття поширюється на умовах
ліцензії CC BY 4.0

Єгоров Є.Г.

ад'юнкт

Національна академія Національної
гвардії України

ORCID ID: 0009-0002-3073-733X

Мацегора Я.В.

к.психол.н., старший науковий

співробітник,

провідний науковий співробітник

науково-дослідної лабораторії

морально-психологічного забезпечення

службово-бойової діяльності НГУ

навчально-наукового інституту роботи

з персоналом

Національна академія Національної
гвардії України

ORCID ID: 0000-0001-6103-1466

Актуальність проблеми дослідження. Тема ціннісного підґрунтя збройних формувань набула актуальності для нашої країни і як прагнення відійти від «радянського минулого», яке припускало використання збройних формувань для «контролю» громадянського суспільства, що є неприпустимим для будь-якого демократичного суспільства, і як засіб оновлення ментальності (способу мислення) військових фахівців для переходу до високопрофесійної контрактної армії, здатної виконувати бойові завдання не завдяки численним жертвам, а на основі професіоналізму, і як засіб підвищення сумісності вітчизняних збройних формувань зі

збройними силами НАТО для можливої реалізації сумісних операцій, виконання миротворчих місій.

Постановка проблеми. На сьогодні не викликає сумніву існування такої окремої категорії цінностей, як армійські чи військові цінності [7; 9; 12], які ґрунтуються на наявності у військових організацій будь-яких країн спільних рис: (1) загальний характер військового життя; (2) чітка ієрархія; (3) сувора дисципліна та закон [11]. Відповідно до цього військові організації зазвичай просувають ідеали чесності, дисципліни, професіоналізму, відданості та субординації, що дає змогу говорити про існування єдиної міжнародної вій-

ської культури, яка відображує армійські цінності [19].

За загального визнання наявності ціннісної основи діяльності збройних формувань питання виділення, формалізації (укладання кодексів), корекції (відповідно до суспільних змін) і засобів прищеплення (військової соціалізації) армійських цінностей та контролю їх відповідності виникають у періоди етичних криз, порушення гармонійних взаємин між армією та громадянським суспільством, іншими змінами суспільного життя, які викривають невідповідність механізмів регуляції стосунків між армією, державою, громадянським суспільством, нацією тощо.

Попри високу значимість ціннісного підґрунтя для розбудови збройних сил будь-якої країни, звернення до теми армійських цінностей залишається суто практичним, у рамках потреб збройних формувань. І хоча на сьогодні в провідних арміях світу – США та Великої Британії – уже є досвід здійснення повної (усього особового складу) оцінки відповідності цінностей, якими керується особовий склад, декларованим цінностям цих збройних формувань на основі власних оцінних шкал, у науковому середовищі вивчення армійських цінностей є поодинокими, не поширеними (маловідомими) залишаються психодіагностичні методики вивчення армійських цінностей.

Мета дослідження – визначення можливих шляхів формування армійських цінностей у військовослужбовців НГУ.

Виклад основного матеріалу. В Україні до проблеми переведення національних збройних формувань на нове ціннісне підґрунтя приєдналися науковці. Зокрема, Л. В. Кринець, [2], виходячи з позицій соціокультурного підходу, який припускає, що зміна зовнішніх умов, середовища неминує тягнути за собою зміни внутрішнього світу особистості та трансформацію ментальності, запропонував використати демократичні цінності, які викладені в етичному кодексі членів НАТО, для формулювання етичних принципів у Статуті внутрішньої служби Збройних сил та тексті Військової присяги. До демократичних цінностей, що закріплені в The NATO Code of Conduct [14], належать єдність, неупередженість, лояльність, відповідальність та професіоналізм.

Опис європейських цінностей, які було укладено для персоналу НАТО, їх формулювання є досить широким, абстрактним, таким, що може бути застосованим до найрізноманітніших ситуацій і навіть до регламентації стосунків членів-організацій, виходячи за рівень індивідуальних цінностей.

Проте існує дещо інша традиція формулювання армійських цінностей, яка утворилась як реакція на історію розвитку армії (на зміни її цілей, тактик, озброєння, місії) та виклики армійській етиці, які виникали на різних етапах взаємин армії та громадянського суспільства, нації, чий інтереси

вона зазвичай захищає. Ця традиція передбачає, що армійські цінності формуються як правила поведінки від загальних принципів до типових для військовослужбовців ситуацій, вони зрозумілі, ємні, взаємопов'язані та не суперечливі (виконання одного тягне за собою слідування й іншим цінностям), що робить їх дієвими, такими, що безпосередньо (як норми прямої дії, що не потребують додаткових засобів, правил) використовуються для регламентації життєдіяльності та стосунків військовослужбовця, розв'язання конфліктних ситуацій. Із цим формулюванням цінностей можна ознайомитися не лише в нормативних актах, а й на рекрутських сайтах провідних армій світу.

Так, в етичному кодексі британських військових, викладеному на армійському британському сайті [21], узагальнені військові цінності позиціонуються як те, що «спрямовує та розвиває військових у тих, ким вони мають бути»; цінності конкретно пояснюють, як військовослужбовці мають поводитися. Зокрема, у зверненні до потенційних британських військовослужбовців вказується, що «бути солдатом непросто. Вас просять робити те, чого не вимагають від інших людей. У бою потрібно бути агресивним та сильним, але при цьому поводитися правильно, проявляти самовладнання. Ви маєте вписатися у команду та бути її частиною. Ви маєте довіряти своїм товаришам по команді, і вони мають довіряти Вам. І для цього у армії є цінності, якими Ви маєте керуватися».

Британські військові говорять про необхідність таких армійських цінностей, як-от сміливість, дисципліна, повага до інших, чесність, вірність, обов'язок, відповідність вимогам, дотримання закону, моральне поведіння, цілковитий професіоналізм.

Подібний перелік армійських цінностей знаходимо і на сайтах армії США [20], який відомий як сім армійських цінностей. Перед ним прямо вказується, що його засвоєння є інструментом формування (виховання) солдата: відданість, обов'язок, повага, безкорисне служіння, гідність, чесність, особиста мужність.

Треба зазначити, що попри те, що цінності мають формувати «непорушне» підґрунтя армійської діяльності, корекція армійських цінностей як реакція на етичні виклики є непоодиноким, а цілком прийнятною для міжнародної військової спільноти практикою. Так, П. Колінз у 2017 році у своїй статті The Value of Respect: What Does it Mean for an Army? [9] вказує на доцільність доповнення таких армійських цінностей австралійської армії, як сміливість, ініціатива та командна робота, цінністю «повага». Потребу в цьому показали два інциденти, які сталися з військовими Австралії в Афганістані у 2012 та 2013 роках, які своїми діями спровокували напад афганських військовослужбовців. У статті П. Колінз обговорюється навчання та моделю-

вання поведінки, які потрібні для виховання такої цінності, як повага.

Розуміючи, що сучасна війна передбачає значний моральний тиск на військовослужбовців і лише стійке дотримання армійських цінностей унеможливило події, подібні тим, про які йдеться вище у статті австралійських дослідників, Д. Уолкер, С. Тома та Дж. Артур [8] поставили за мету перевірку того, наскільки молодші офіцери британської армії реально дотримуються армійських цінностей у своєму житті. Для цього дослідники використали оцінну шкалу, яка передбачає розв'язання професійних моральних дилем типових для військових Великої Британії. Дослідники констатують, що офіцери загалом належним чином керуються армійськими цінностями для розв'язання запропонованих моральних дилем. При цьому їм дещо складніше вирішувати дилеми, які пов'язані з пошуком балансу між щиросердям (гуманізмом) і військової місією та між особистим ставленням і військовими потребами, проте у них не виникає проблем у розв'язанні дилем, що пов'язані з протидією жорсткому ставленню, відмові від приховування помилок дій солдат.

На динаміку цінностей і ставлення до професії військовослужбовця у зв'язку із тим, що змінюється сама місія військової професії від звичайних бойових дій у бік підтримки миру та гуманітарної допомоги, вказують В. Франк і Л. Хейнекен [9]. У своєму міжнаціональному дослідженні 2021 року вони доходять висновку, що на рішення продовжувати військову кар'єру за умови нових вимог до військової служби впливає як військова соціалізація у військових навчальних закладах (порівнюються цінності курсантів Військової академії США у Вест-Пойнті та Південноафриканської військової академії у Салданьє), так і укріплення цих цінностей з боку суспільства загалом.

Проте в більш ранньому (1996 року) [18] дослідженні цінностей американських солдат було визначено, що їх професійна ціннісна сфера має 4-факторну структуру: військова відданість справі, чесність, прихильність до роботи та військова підготовка. Така структура ціннісної сфери американських військовослужбовців корелювала з показниками їх задоволеності життям в армії, прагненням продовжити службу, моральним духом, бойовою підготовкою і загальною задоволеністю службою. Використання процедури регресійного аналізу показало, що лояльність армії і США у військових більшою мірою залежало від відданості справі та військової підготовки, ніж від такої цінності, як чесність.

На військові цінності як інструмент подовження військової кар'єри (прагнення продовжувати службу) ще в 1995 році вказав і австралійський дослідник І. Мак-Калістер [13]. Використовуючи дані загальнонаціонального перепису кадетів, він доводить, що своє життя з військовою службою частіше пов'язують члени відкритих кадетських

організацій, які доступні будь-кому з місцевих відповідного віку, ніж закриті шкільні підрозділи. І навпаки, якими б не були соціальні й освітні програми, закриті шкільні підрозділи мало сприяють вступу на військову службу. Опитування новобранців Сил оборони Австралії показало, що військовослужбовці з кадетським минулим, які мають інституційно-орієнтовані (традиційні) цінності, служать в армії більш тривалий термін.

Про вплив військової соціалізації на професійні цінності йдеться і у статті С. Гімوند [10]. І якщо в дослідженні І. Мак-Калістер включеність «військової» (кадетської) культури в загальноцивільну сприймається як фактор стійкості вибору військової професії, то М. Нук'ярі та Дж. Гафоріо [15] ставлять дослідницьким завданням визначити наявність розриву між військовою та цивільною культурою через неминучу різницю між типовими військовими цінностями та новими цінностями, які виникають у сучасному західному суспільстві. Вони виходять із таких гіпотез: військова культура ґрунтується на певних цінностях, які однакові для кожного суспільства; загальна військова культура відсутня, існує певний тиск соціальних змін на унікальну армію; існує взаємна та системна адаптація різних інститутів у кожному інклюзивному суспільстві, яка рухається власною культурою. Отримані дослідниками результати показали, що розрив між військовими і цивільними цінностями залежить від різних груп країн. Так, ця відстань більша у країнах, що належать до постмодерністському кластера (Швеція, Швейцарія, Іспанія, Франція, Італія та Нідерланди) і менша в сучасних країнах, як-от Словенія, Болгарія, Польща, ще менша вона в Румунії, ПАР та Туреччині. Такі висновки дають змогу (хоч і з певними умовами) прийняти гіпотезу про те, що військова культура специфічна і має більше збігів із традиційним суспільством, ніж з культурами модерну та постмодерну.

Подібними питаннями задається й канадська дослідниця Дж. Реннік [17]. На її думку, якщо раніше релігія грала центральну роль у формуванні спільних цінностей у суспільстві, то поява різних релігійних течій і плюралізм змінюють цінності, які особовий склад привносить у канадські збройні сили. Такий відхід від традиційних форм релігії, заданими цією дослідницею, призводить до невпевненості військовослужбовців у своїх основних цінностях. Зазначені розбіжності в цінностях стають ще більш помітними серед військовослужбовців через ускладнення реалій сучасних військових дій, які потребують більшої здатності до етичного мислення та прийняття моральних рішень. Дж. Реннік переконана, що саме повернення традиційних релігійних цінностей, інформування військовослужбовців про роль релігії та цінностей дасть їм можливість пережити складні моральні виклики.

Український дослідник П. В. Квіткін також вважає, що професіоналізм військовослужбовця у його роботі проявляється в процесі опанування

ним системою суспільних та військово-професійних цінностей, набуттям професійного досвіду, формуванням власної системи цінностей і розумінням рівня відповідальності перед країною [1].

Цікавими є дослідження цінностей британських жінок-військовослужбовців, які несуть службу в Антарктиці [6]. Було встановлено, що для ефективної роботи в команді надзвичайну важливість має така цінність, як чесність. Наявність у колективі домінуючих осіб негативно впливає на ефективність командної роботи. Ці дані знаходять досить цікавий відгук у дослідженнях українських психологів діяльності НГУ [4]. Так, у дослідженнях під керівництвом І. І. Приходька було встановлено, що жінки компенсують свою меншу фізичну силу й більшу емоційність більшою вагою цінності «професійність», тоді як учасники бойових дій вважають дуже важливою цінністю поряд із фізичною і моральною сміливістю саме чесність, яка є важливим аспектом реалізації групової компенсації слабких ланок у командній роботі. Автори дослідження наголошують, що військовослужбовці не мають приховувати якісь проблемні моменти у своїй підготовці чи особливості власного стану перед побратимами, щоб ті могли передбачити можливі труднощі та «скомпенсувати» їх. Крім того, цей дослідницький колектив встановив, що найбільш ефективні військовослужбовці – це ті, що орієнтовані на дію в команді. Одинаки, навіть із добрим знанням військової справи і сильною волею, поступаються їм в оцінках ефективності, які надають командири.

Аналіз регламенту з підготовки персоналу армії США (AR-350), випущеного в 1981 році, показав, що, попри визнану важливість військових цінностей, на той час не існувало чітко визначеного механізму їх формування. Так, дійсно проголошувалося, що професійна етика має безпосередню включатися у військову освіту, проте інструкції з етики надавалися військовими капеланами, не було чітких визначених та офіційно закріплених повноважень чи механізму забезпечення послідовних цінностей або етичної освіти та навчання військовослужбовців та цивільних осіб в армії. І лише через 20 років, у 2003 році, було визначено так званого лідера розвитку, а програми підготовки почали включати конкретні курси (від початкової підготовки до підготовки офіцерів командування та генерального штабу), в рамках яких відбувалося систематичне вивчення армійських цінностей [1].

Враховуючи досвід американських, британських, австралійських та інших збройних сил, національні традиції козацтва та досвід національних збройних сил, а також функції військового формування та виклики сучасності, у тому числі виконання бойових і правоохоронних функцій, масовані негативні інформаційні впливи тощо, українські військові психологи І. І. Приходько, Я. В. Мацегора [3] запропонували перелік армійських цінностей для військовослужбовців Національної гвардії України. До цього переліку було внесено 11 цінностей:

- бути фізично сміливим – здатним контролювати свій страх, проявляти мужність у ситуаціях ризику отримання травм та загибелі; бути готовим віддати життя за свою Батьківщину, побратима;

- бути морально сміливим – знаходити в собі сили чинити правильно, справедливо, не бути байдужим до несправедливості, горя і страждань тих, кого Ви, як правоохоронці, маєте захищати; бути людиною, гуманним, бути прикладом для наслідування;

- бути дисциплінованим – керуватися законними вимогами командира та статутами; виконувати накази командира є підставою впевненості кожного члена підрозділу, що його не підведуть, зроблять частину своєї справи точно і вчасно, це основа злагодженості дій підрозділу, основа ефективної взаємодії з іншими підрозділами, це основа об'єднання сил для досягнення спільного результату;

- бути самодисциплінованим – виконувати свою роботу без нагадувань, відповідати високим стандартам професіоналізму та моралі, щоб побратими могли довіряти Вам і покладатися на Вас, знати, що Ви не схибите, не зрадите, не підведете; зробите вірний вибір, зможете контролювати свій страх;

- бути чесним – таким, якому цілковито можуть довіряти побратими; не приховувати свої недоліки від побратимів, а виправляти їх, постійно професійно вдосконалюватися, розвиватися. За потреби бути здатним просити і приймати допомогу від побратимів, щоб позбавитися від вад, недоліків особистого розвитку та професійної підготовки. Повідомляти про виниклі конфлікти інтересів, про зміни Вашого фізичного чи психічного стану, щоб керівник і побратими могли це враховувати під час виконання поставленого завдання, знали, у якій мірі можуть покластися на Вас. Не чинити та не приховувати незаконні й аморальні дії побратима, оскільки це потенційно може стати підставою для шантажу, недовіри, відчуття провини і, як наслідок, зруйнує команду, поставить під загрозу життя інших побратимів та виконання завдання. Не поширювати неправдиву інформацію про себе, побратимів, свій підрозділ тощо;

- бути гідним – відповідати моральним і професійним вимогам, стандартам професії. Керуватися власним сумлінням, наслідувати принципи козацького лицарства. Постійно професійно вдосконалюватися, набувати необхідні професійні знання і навички. Залишатися відкритим до нового професійного досвіду, не зупинятися у власному саморозвитку, бути самокритичним. Бути вільним від образ, заздрощів, інтриг;

- бути членом команди – бути здатним покладатися на побратима, довіряти товаришу по зброї; бути таким, на якого можуть покластися побратими (компетентним, чесним, вірним, дисциплінованим, передбачуваним для товариша); поважати побратимів і командира, чітко виконувати накази, оскільки вони є основою керованості підрозділу,

основою зосередження сил усього підрозділу на виконанні завдання та коригування сил різних підрозділів; використовувати гумор для підтримки і стимуляції розвитку побратимів, а не для їх припинення; не допускати дискримінації товаришів по зброї за національністю, расою, статтю тощо; бути прикладом і помічником для новобранців. Бути лояльним до своєї команди не значить, що Ви маєте прикривати незаконні чи аморальні дії побратимів, оскільки такі дії роблять вразливими Вас і Вашу команду до маніпуляцій, шантажу з боку протидіючої сторони. Ваші дії не мають кидати тінь на Ваш підрозділ, Ваших побратимів. Керуватися принципом «на першому місці побратими, потім – завдання (місія), потім – власні інтереси». Пам'ятати, що військова справа – командна робота, вона ефективна, коли кожен виконує свою частину роботи в повному обсязі;

– бути вірним – бути вірним військовій приязі – не зраджувати членів своєї команди; не брати участь у будь-яких діях, які можуть нашкодити товаришам по зброї, не надавати ніякої інформації країнам, що є нелояльними до України, не вказувати суджень, що можуть порочити честь і гідність Національної гвардії (Збройних сил), шкодити її репутації; бути вірним українському народу – бути вірним принципам незалежності, демократії, захисту прав і свобод народу України; бути вірним традиціям українського народу, наслідувати традиції українського козацтва; захищати Україну та спосіб життя українців, служити інтересам українського народу; бути вірним собі – не зраджувати собі, своїм принципам, бути надійним, цілісним, передбачуваним для побратимів (як основа для ефективної взаємодії);

– бути стійким – не здаватися ворогу, поки є сили й можливості чинити супротив самому чи поки є сили і можливості чинити супротив хоч у одного із Ваших товаришів по зброї; не приймати милості від ворога. Стійко переносити всі труднощі служби (у тому числі не жалітися, не поширювати інформацію про побутові труднощі, навантаження, оскільки це може бути використано для маніпуляцій з боку протидіючих сил, підривати імідж військової служби);

– бути вільним – брати відповідальність за свої дії, бути здатним до самостійного мислення та прийняття рішень, відстоювання та збереження своєї точки зору, реалізовувати власні цінності та принципи, не піддаватися на маніпуляції, шантаж тощо;

– бути професійним – виконувати поставлені завдання на високому професійному рівні, постійно набувати, вдосконалювати професійні знання, вміння, навички, володіння особистою зброєю; підтримувати фізичну форму на рівні, який не завадить виконанню поставлених завдань. Підтримувати свою поінформованість про сучасне озброєння, тактику, в тому числі ті, що використовує ворог. Набувати й ділитися професійним досвідом із побратимами, бути сприйнятливим до професійного досвіду інших.

Попри добре пропрацьований зміст окремих цінностей, їх виражену взаємопов'язаність, яка передбачає наявність спільного вектора розвитку, спільного смислового підґрунтя, ці дослідники не встановлюють ієрархії армійських цінностей військовослужбовців НГУ (хоч їх дослідження і привели до визначення ієрархії, характерних для високоефективних військовослужбовців, досвідчених військовослужбовців, учасників бойових дій тощо), не йдеться у їх роботі і про виділення смислової надбудови (цінностей вищого рівня), не пропонуються механізми і прийоми формування виділеної структури армійських цінностей у військовослужбовців НГУ, що залишає багато простору для подальших досліджень ціннісної сфери військовослужбовців. Зазначені науковці зосередилися на питаннях створення інструменту (опитного листка, не вдаючись до розробки стандартизованої психодіагностичної методики) для визначення особливостей армійських цінностей у військовослужбовців НГУ, їх динаміки, структури, взаємозв'язків, ієрархії, вплив на ефективність службово-бойової діяльності у звичайних і бойових умовах, стійкість до дії бойових стрес-факторів та інших досліджень, що мають стати підґрунтям для розробки дієвого етичного кодексу військовослужбовців НГУ.

Проведений аналіз дає змогу зробити такі **ВИСНОВКИ**:

– зміна соціально-політичної ситуації в країні, місії збройних сил і завдань, що перед ними стоять, потребують оновлення етичного кодексу збройних формувань, у тому числі і НГУ;

– можна говорити про два шляхи такого оновлення: 1) завдання «зверху» (через закріплення в нормативній базі) загально-визнаних демократичних цінностей; 2) «знизу» – науково-практичне визначення зв'язків ціннісної сфери з ефективністю військовослужбовців під час виконання завдань, що повстали перед ними, виходячи з нової соціально-політичної ситуації в країні, з урахуванням нових способів ведення бою, нового озброєння, загальної професіоналізації збройних сил, ідей самореалізації військовослужбовців у професійній діяльності, збереження їх здоров'я, гуманізму тощо, а також розробка на їх основі нового етичного кодексу військовослужбовців;

– наявний аналіз існуючих досліджень армійських цінностей та історії формування переліку цінностей в армії США, які засвідчили необхідність таких аспектів, як введення ієрархії цінностей, смислової надбудови, єдиного ціннісного поля для всіх військовослужбовців (солдат, сержантів, офіцерів) і працівників збройних сил, а також можливості гнучкої корекції цінностей нижнього (солдатського, виконавчого) рівня за зміни обставин на основі дотримання вектора розвитку, що задає смисловий рівень, тощо, показав необхідність поєднання обох шляхів формування ціннісної сфери з оновленням етичного кодексу військовослужбовців НГУ. Зазначена ієрархічність, смислова

орієнтація та побудована на її основі гнучкості ціннісної сфери, крім іншого, мають підтримувати адаптивність військовослужбовців у швидкоплинних та етично невизначених умовах, зменшувати вірогідність виникнення моральних травм та інших психологічних проблем, пов'язаних із фрустрацією ціннісної сфери, в учасників сучасних бойових дій, які характеризуються значними маніпуляціями в етичному просторі;

– крім розробки самих ціннісних принципів службово-бойової діяльності, загальної життєдіяльності військовослужбовців, необхідним також є впровадження механізму формування ціннісної сфери, дотримання військовослужбовцями ціннісних принципів – введення відповідних навчальних курсів у програми підготовки (від початкової підготовки солдатів-новобранців до викладання відповідних курсів під час підготовки сержантів та офіцерів), визначення лідерів розвитку (відповідальних за формування відповідної ціннісної сфери у військовослужбовців), розробка практичних шкал оцінки дотриманням військовослужбовцем армійських цінностей і реалізація моніторингу (системи періодичної оцінки). Запроваджені ціннісні принципи мають пронизувати всю нормативну базу збройного формування – від статуту до окремих інструкцій, бути погодженими з нормативною базою країни та ціннісними принципами громадянського суспільства. Важливим також є визначення «мостів» між загальними цінностями громадянського суспільства й армійськими цінностями. У ролі таких мостів можуть бути ЗМІ, які беруть на себе як функцію розповідати суспільству про збройні сили, так і функцію формування «характеру» (ціннісного орієнту) військовослужбовця; відкриті «пластунські» організації, організації тероборони, добровольчі пожежні команди, групи історичної реконструкції бойових дій тощо – організації, у яких цивільна особа може доєднатися до армійської культури на основі ідеї захисту цінностей громадянського суспільства та нації, розвинути необхідні професійні навички (образ мислення) та згодом долучитися до збройних формувань країни, уклавши контракт чи увійшовши до резерву.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Квіткін П.В. Правова культура і соціальна відповідальність військовослужбовців. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. № 3. С. 242–244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2013_3_52.
2. Крimeць Л.В. Ціннісні аспекти формування ментальності військовослужбовців збройних сил України. *Вісник Національного університету оборони України*. 2018. № 1 (49). С. 155–160. DOI: 10.15587/2313-8416.2015.53808.

3. Мацегора Я.В., Приходько І.І., Колесніченко О.С. Особливості цінностей військовослужбовців Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2022. № 2 (81). С. 127–138.
4. Приходько І.І., Мацегора Я.В. Армійські цінності військовослужбовців НГУ. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 29 березня 2024 р.). Вінниця: ХНУВС, 2024. С. 102–107.
5. Army Regulation 350–1. Army Training and Leader Development. URL: <https://milreg.com/File.aspx?id=206>.
6. Blackadder-Weinstein J., Leon G. R., Norris R. C., Venables N. C., Smith M. Individual Attributes, Values, and Goals of an All-Military Women Antarctic Expedition. *Aerospace Medicine and Human Performance*. 2019. Vol. 90 (1). P. 18–25.
7. Brinsfield J.W. Army Values and Ethics: A Search for Consistency and Relevance. *Parameters*. 1998. Vol. 28 (3). P. 69–84. <https://doi.org/10.55540/0031-1723.1890>.
8. Walker D.I., Thoma S.J., Arthur J. Assessing Ethical Reasoning among Junior British Army Officers Using the Army Intermediate Concept Measure (AICM). *Journal of Military Ethics*. 2021. Vol. 20 (1). P. 2–20. DOI: 10.1080/15027570.2021.1895965.
9. Franke V., Heineken L. Adjusting to peace: Military values in a cross-national comparison. *Armed Forces & Society*. 2001. Vol. 27 (4). P. 567–595. <https://doi.org/10.1177/0095327X0102700404>.
10. Guimond S. Encounter and metamorphosis – the impact of military socialization on professional values. *Applied psychology*. 1995. Vol. 44 (3). P. 251–275. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1995.tb01079.x>.
11. Holland S. The forces of value: structure and content of self-reported values by civilian and military science students (University of Richmond). 2014. URL: <http://scholarship.richmond.edu/honors-theses>.
12. Licameli F. A Brief History of the Army Values. 2018. URL: <https://www.cgscfoundation.org/wp-content/uploads/2022/02/10-A-Brief-History-of-the-Army-Values.pdf>.
13. Mcallister I. Schools, enlistment, and military values – the Australian services cadet scheme. *Armed forces & society*. Vol. 22 (1). P. 83–89.
14. NATO Code of Conduct. URL: <https://www.nato.int/structur/recruit/info-doc/code-of-conduct.pdf>. References1.
15. Nuciari M.N., Caforio G. National Differences in Military Values and Civilian Values: Is the Gap Culture-Free or Culture-Bound? *Cultural Differences between the Military and Parent Society in Democratic Countries (Contributions to Conflict Management, Peace Economics and Development)*. 2007. Vol. 4. Emerald Group Publishing Limited, Bingley. P. 225–237. [https://doi.org/10.1016/S1572-8323\(07\)04010-6](https://doi.org/10.1016/S1572-8323(07)04010-6).
16. Collins P. The Value of Respect: What Does it Mean for an Army? *Journal of Military Ethics*. 2017. Vol. 16 (1). P. 2–19. DOI: 10.1080/15027570.2017.1337712.

17. Rennick J.B. Canadian Values and Military Operations in the Twenty-First Century. *Armed Forces & Society*. 2013. Vol. 39 (3). P. 511–530.

18. Schumm W.R., Gade P.A. Bell D.B. Dimensionality of military professional values items: An exploratory factor analysis of data from the spring 1996 sample survey of military personnel. *Psychological Reports*. Vol. 92 (3). P. 831–841. <https://doi.org/10.2466/pr0.2003.92.3.831>.

19. Soeters J.L. Value Orientations in Military Academies: A Thirteen Country Study. *Armed Forces & Soci-*

ety. 1997. Vol. 24 (1). P. 7–32. URL: <http://www.jstor.org/stable/45347229>.

20. The Army Values. URL: <https://www.ausa.org/army-values>.

21. Values and standards. URL: <https://www.army.mod.uk/who-we-are/our-people/a-soldiers-values-and-standards/>.

Стаття надійшла у редакцію: 12.09.2025

Стаття прийнята: 26.09.2025

Опубліковано: 17.11.2025